

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

В.М. ПЛЮЩ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хімії
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

О.В. ТЕРЕЩЕНКО, кандидат хімічних наук, доцент кафедри хімії
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

E-mail: valentynapl@ukr.net

Анотація. У статті робиться спроба розкрити значення індивідуально-типологічного підходу у організації та управлінні самостійною роботою студентів – майбутніх учителів. На основі аналізу понять індивідуалізація навчання, типізація, типологічний підхід визначено поняття індивідуально-типологічний підхід та розкрито його сутнісні характеристики в процесі раціональної організації та управління самостійною роботою студентів.

Ключові слова: самостійна робота, індивідуалізація навчання, типологізація, типізація, типологічний підхід, індивідуально-типологічний підхід, майбутні вчителі.

Актуальність (Introduction). Своєрідність освітньої ситуації в нашій країні характеризується реформуванням її на всіх рівнях. Орієнтованість освіти на посилення особистісного аспекту професійної підготовки майбутніх учителів вимагає оновлення положень, програм, що лежать в основі професійної підготовки майбутнього педагога. Впровадження у вищих навчальних закладах нових стандартів, організації навчання, що передбачає більше 50% навчального часу студента як самоосвітню діяльність вимагає відповідного ресурсного забезпечення та змінює цінність самостійної роботи студента. Потреба в пошуку нових шляхів активізації самостійної роботи, що сприяють всебічному розвитку особистості, вимагає врахування нових підходів до її організації. Реалізація індивідуально-типологічного підходу в процесі організації та управління самостійною роботою студентів, на нашу думку, створює найбільш оптимальні умови для цього.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено різні аспекти проблеми самостійної навчальної роботи: визначено концептуальні засади самостійної роботи учнів і студентів (Н. Бороздінов, Л. Вяткін, О. Кірсанов, В. Ляудіс, О. Молібог, О. Савченко, М. Скаткін тощо); наголошено на ролі викладача в організації самостійної навчальної діяльності студентів (Л. Зоріна, Л. Кондрашова, М. Скаткін, В. Сластьонін, Л. Спірін); приділено увагу управлінню самостійною пізнавальною діяльністю студентів (В. Бондар, Т. Габай, Є. Машбиць); питанням розвитку самостійної пізнавальної діяльності (Н. Половнікова, Т. Шамова, Є. Шиянов, Г. Щукіна).

Індивідуалізація навчання як проблема дидактики розглядалася вченими, педагогами-практиками на різних рівнях: від фундаментальних педагогічних досліджень (С. Рабунський, І. Унт) до вивчення особливостей індивідуалізації навчання в конкретних аспектах і умовах: індивідуалізація навчального середовища учня засобами Інтернету (О. Пінчук, О. Соколюк); індивідуалізація в процесі вивчення окремих предметів (О. Гнатюк, В. Конащук, М. Письменна, В. Сиротюк).

Незважаючи на різноплановість виконаних досліджень з проблем організації та управління самостійної роботи студентів, слід зазначити, що в педагогічній науці виникає необхідність удосконалення системи організації та управління самостійною роботою студентів відповідно до умов і потреб інформаційного суспільства з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей студентів.

На підставі аналізу педагогічної теорії та практики можна виділити протиріччя між традиційними способами управління самостійною роботою студентів в умовах масового навчання і новими вимогами суспільства до якості підготовки фахівців. Дане протиріччя визначило проблему дослідження, яка полягає в необхідності пошуку нових засобів оптимізації процесу організації самостійної роботи студентів, яке надасть педагогам ефективний інструмент впливу на студента, буде сприяти становленню творчої особистості, розвитку значущих особистісних якостей всіх суб'єктів управління.

Мета (Purpose) нашого дослідження полягає у обґрунтуванні конструктивного значення індивідуально-типологічного підходу як інструменту організації та управління самостійної роботи студентів – майбутніх учителів.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної літератури); інтерпретаційно-аналітичний метод щодо вивчення вітчизняних джерел із застосуванням порівняння, систематизації та узагальнення.

Результати (Results). Самостійна робота студентів є вищою формою навчальної діяльності, в процесі якої студент здобуває нові знання, вміння і навички, форми поведінки, риси характеру, установки, переконання, мотиви [2, с. 327]. Вона виконує пізнавальну, навчальну та виховну функції, тобто розширює і поглиблює отримані на заняттях знання, розвиває вміння і навички з вивчення наукової літератури, виховує самостійність і творчість тощо. Позитивно мотивована самостійна робота сприяє вихованню волеволісних якостей особистості, розвиває мислення, пам'ять, увагу.

Самостійна робота передбачається для всіх дисциплін навчального плану, зміст її описаний в робочій програмі кожної дисципліни і спрямований на поглиблення знань і засвоєння міжпредметних зв'язків. Час на її виконання не повинен перевищувати норму, відведену навчальним планом, тому під час розробки робочих планів необхідно враховувати форми і види самостійної роботи, бо різні її форми і види вимагають різних часових витрат.

Важливим є питання раціональної організації самостійної роботи, яка залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників. До зовнішніх відносять сукупність різного виду навчальних завдань [3]. Саме пізнавальна задача, на думку М. Г. Гарунова і П. І. Підкасистого, становить ядро самостійної роботи яка, будучи зовнішньою причиною, суб'єктивно сприймається студентом і викликає у нього під час виконання самостійної роботи порушення рівноваги між наявним рівнем знань, досвідом діяльності і очікуваним новим результатом. Навчальні завдання для самостійної роботи майбутнього вчителя, на нашу думку, повинні бути особистісно та професійно значущими. Реалізація зовнішнього компонента самостійної роботи неможлива без створення сприятливого клімату та психологічного комфорту взаємодії викладача і студентів, що забезпечує умови для саморозвитку особистості як суб'єкта навчального процесу.

Внутрішній компонент навчальної діяльності містить когнітивну і мотиваційну складові [3, с. 31]. Когнітивна полягає в здатності до самостійної навчальної діяльності. Мотиваційна складова це система внутрішніх стимулів, що містить пізнавальні інтереси, потреби в професійному, особистісному зростанні, а також ціннісні орієнтації.

Необхідно відзначити, що внутрішні і зовнішні чинники взаємопов'язані та взаємообумовлені. Успіх і ефективність самостійної роботи студентів залежить від спе-

цифіки запропонованих навчальних завдань. Тому «для досягнення успішних результатів рівень розвитку когнітивних процесів повинен відповідати вимогам до запропонованих завдань» [3, с. 32].

Самостійна пізнавальна діяльність студента передбачає: формулювання мети, визначення завдань і змісту роботи і часу, який необхідний для її виконання; адекватний вибір способів і засобів виконання самостійної роботи; своєчасний самоконтроль за виконанням поставленого завдання [7]. Визначена таким чином самостійна робота є самокерованою і передбачає, що вміння і навички, необхідні для самостійної роботи, у студента вже сформовані, необхідності в управлінні з боку викладача не існує. На практиці ж спостерігається ситуація, коли досить часто в організації та проведенні самостійної роботи студентам необхідна допомога в її організації.

Дозування і зміст самостійної роботи студентів залежать від індивідуальних особливостей студентів. В умовах масового навчання надмірна індивідуалізація неможлива і нерозумна, так як не сприяє адекватній соціалізації особистості в групі. Найбільш оптимальним, на нашу думку, є використання індивідуально-типологічного підходу в процесі організації і управління самостійної роботи студентів.

Поняття «індивідуально-типологічний підхід» ще не набуло належного розгляду в педагогіці. Поширені і детально вивчені лише близькі поняття - «індивідуальний підхід», «індивідуалізація». Для визначення сутнісних характеристик, особливостей реалізації індивідуально-типологічного підходу розглянемо деякі наукові концепції реалізації індивідуального підходу та індивідуалізації в навчанні.

Індивідуалізацією навчання називають: реалізацію принципу індивідуального підходу до навчання з орієнтацією на врахування індивідуально-психологічних особливостей учня; принцип здійснення індивідуального підходу до учнів у процесі навчання; освітню технологію, яка ґрунтується на принципі індивідуалізації; організаційно-управлінські заходи, що забезпечують індивідуальний підхід [10].

На думку Л. В. Кондрашової, індивідуалізація навчання це одна з тенденцій оптимізації сучасного процесу вищого навчального закладу і вона полягає в створенні системи педагогічних дій по відношенню до кожного студента, спрямованих на врахування інтересів, можливостей, здібностей, ціннісних орієнтацій особистості з метою її професійного становлення і творчого розвитку. Індивідуальний підхід – це форма спілкування викладача і студента, спрямована на допомогу студенту у виявленні його власної індивідуальності, розвитку здібностей і умінь знаходити в різних ситуаціях свій індивідуальний стиль діяльності [4, с. 66].

Типологізація передбачає відкриття того мінімуму сутнісних ознак, без якого аналізоване складне явище не спроможне існувати, розвиватися, вдосконалюватися; розробку такої ідеальної моделі, котра виконує роль універсального засобу в усіх типологічних процедурах і різноманітних напрямках пізнання. Невиправдано ототожнюються поняття типізація та типологізація (остання є більш складною логіко-методологічною процедурою, тому що не зводиться до уможливлення тих чи інших форм реконструкції реального світу – тиражування, стандартизації, схематизації).

Типологічний підхід це результат глибокого осмислення і системного відрефлексування процедури типологізації як логікометодологічної цінності. Типологічний підхід дає змогу пояснювати окремі предмети і явища, й передусім складні, рекурсивні, з погляду їх істотних сторін, властивостей, ознак, а тому сприяє їх розумінню та адекватному тлумаченню [11].

У психології при визначенні поняття «типологічний підхід» виходять з постулату, що тип особистості є цілісним утворенням. Типи поєднують групи схожих випробуваних, де вміст типу розкривається описом типового (усередненого) представника [6, с. 18].

В рамках іншої течії в психології до розгляду типології людини підходять з точки зору індивідуально-психологічних відмінностей (Ю.Н.Кулюткін, Г.С.Сухобська [5], В.М. Русалов [9]). Визначаючи два рівня індивідуально-психологічних відмінностей (соціальнообумовлений і психодинамічний), В.М. Русалов вказує, що вони опосередковані біологічною організацією людини [9, с. 20]. Якщо В.М. Русалов розглядає індивідуально-психологічні відмінності з точки зору окремої людини, то Ю.Н.Кулюткін і Г.С.Сухобська пропонують створювати типологію на основі властивостей нервової системи, характеру мотивації, розумової діяльності, особливостей навчання.

Типологічний підхід являє собою ту сукупність методологічних процедур і відповідних їм мисленнєвих форм, зорієнтованих на розуміння складних явищ у їх структурній самодостатності, становленні та уособленні стосовно гетерогенного довкілля. Типологічний підхід є більш евристичним порівняно з класифікацією як окремим логіко-методологічним способом організації наукового знання. Визначаючи поняття «індивідуально-типологічний підхід», В.П.Тарантей зазначає, що «поняття «типовий» більш строго індивідуально стосовно особистості, а поняття «типологічний» найбільш наближене до управління процесами, що відбуваються в області діяльності певних типологічних груп» [8, с. 107]. Під індивідуально-типологічним підходом ми розуміємо систему педагогічних управлінських дій викладача, спрямованих на діагностику індивідуально-типологічних особливостей студентів з метою поділу їх на умовно виділені типологічні групи для здійснення диференційованої роботи з ними.

Педагогічна наука передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного учня. За надзвичайно великою кількістю індивідуальних відмінностей, які мають багато параметрів і значний діапазон, розрізняють міжіндивідуальні (тобто відмінності між людьми) і внутрішньоіндивідуальні відмінності. Останні, висловлюючи стійкі і ситуативні особливості навчальної діяльності даної людини, відображають той факт, що не кожна людина вчиться завжди і всьому однаково. Внутрішньоіндивідуальні особливості та міжіндивідуальні відмінності тісно взаємопов'язані, можуть накладатися один на одного, що ускладнює завдання побудови типології студентів [3, с. 27 - 30]. Якщо характеризувати напрямки цього процесу, то ідеям гуманістичної педагогіки відповідає тільки два: розвиток всіх сфер індивідуальності в інтересах дитини і розвиток цих сфер в інтересах суспільства і дитини. Перший напрямок вказує шлях розвитку індивідуальності, що передбачає проходження новим принципам: антропологічний принцип, принцип свободи, принцип реальності людського буття, принцип мотивації, принцип цілісності [1, с. 31-32]. Необхідно створити умови для повноцінного прояву і розвитку власне людського начала в людині; визнання його різнобічності і здатності самостійно визначати свої погляди, поведінку і діяльність, що дає можливість правильно визначити роль педагога як помічника в розвитку індивідуальності дитини.

Реалізація індивідуально-типологічного підходу передбачає врахування викладачем в процесі навчання конкретних особливостей студентів як індивіда, особистості, суб'єкта, тобто того, що полягає в його індивідуальності. Необхідно знайти оптимальний варіант виділення таких особливостей, які, будучи індивідуальними характеристиками студента, визначають і загальні особливості конкретної типологічної групи. Студенти зі схожими індивідуальними особливостями об'єднуються в типологічні групи. Викладач повинен не тільки сам враховувати ці особливості, а й допомогти студентам у вивченні своїх характеристик для використання їх в найбільш продуктивному ракурсі.

Отже, можна визначити наступні характеристики індивідуально-типологічного підходу в процесі організації і управління самостійною роботою студентів: діагностика студентів з метою виявлення їх типологічних особливостей; вибір найбільш оптимального виду управління самостійною роботою студентів відповідно до кожної типологічної групи з метою формування ціннісного ставлення студентів до самостійної

роботи, до саморозвитку; співвіднесення змісту і видів самостійної роботи студентів з типологічними особливостями, що передбачає самостійність, усвідомленість вибору кожним студентом рівня складності навчальних завдань різних рівнів складності, напрямків самоосвіти та самовдосконалення.

Висновки і перспективи (Discussion). Індивідуально-типологічний підхід створює оптимальні умови для прояву можливостей кожного студента, для перетворення його з пасивного слухача, спостерігача на активного учасника навчального процесу. При цьому необхідно реалізувати таке управління самостійною роботою студентів, яка забезпечить співпрацю всіх учасників процесу навчання і буде спрямоване на вирішення завдань цілісного розвитку особистості. Формулюючи цілі самостійної роботи і її управління, викладач продумує умови реалізації можливостей студентів. Перш за все враховуються вікові особливості студента та індивідуальні відмінності студентів в процесі самостійної роботи. Знання особистісних особливостей студента дає нам можливість оптимально організувати навчання студента в типологічних групах, а також їх взаємодію. Це досягається шляхом надання студентам можливості вибору різних як за змістом, так і за рівнем складності завдань, орієнтацію викладача на самостійність студента, забезпечення умов для їх самопізнання, самовизначення, саморозвитку і самовдосконалення.

Таким чином, дослідження, орієнтовані на розробку теоретичних принципів і практичну реалізацію проблеми самовдосконалення людини, є безумовно актуальними і своєчасними, бо обумовлені недостатньою увагою дослідників до мотивованого, цілеспрямованого самовдосконалення як особистісного чинника; неповнотою осмислення явища самовдосконалення особистості як найвищої з усвідомлених форм саморозвитку індивіда та одного із засобів подолання небезпечних соціальних явищ і тенденцій у розвитку сучасного соціуму. Існуючі розробки не повністю враховують специфіку професійного самовдосконалення майбутніх учителів природничих дисциплін, чому будуть присвячені подальші дослідження.

Список використаних джерел

1. Гребенюк О. С., Гребенюк Т. Б. Основы педагогики индивидуальности: учеб. пособ. Калининград: Изд-во Калинингр. гос. ун-т, 2000. 572 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. пособие. Ростов на Дону: Изд-во «Феникс», 1997. 480 с.
3. Клаус Г. Введение в дифференциальную психологию учения. Москва: Педагогика, 1987. 176 с.
4. Кондрашова Л. В. Процесс обучения в высшей школе: учеб. пособие. Кривой Рог: Изд-во КГПУ, 2000. 171 с.
5. Кулюткин Ю. Н., Сухобская Г. С. Индивидуальные различия в мыследеятельности взрослых учащихся. Москва: Педагогика, 1971. 112 с.
6. Мельников В. М., Ямпольская Л. Т. Введение в экспериментальную психологию личности: учеб. пособие для слушат. ИПК, преподав. пед. дисц. ун-тов и пед. институтов. Москва: Просвещение, 1985. 319 с.
7. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. Казань: Изд-во Каз. гос. ун-т, 1975. 302 с.
8. Тарантей В. П. Профессиональное становление учителя в условиях непрерывного педагогического образования: Дис... д-ра пед. наук:13.00.08 Гродно, 2002. 261 с.
9. Русалов В. М. Биологические основы индивидуально-психологических различий. Москва: Наука, 1979. 352 с.
10. Гурський С. Сутність поняття «індивідуалізація навчання» та його багатогранність. Наука. Освіта. Молодь. [електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_1/41.pdf

11. Фурман А. В. Типологічний підхід у системі професійного методологування / Психологія і суспільство; ТНЕУ, 2006, №2, С. 78-92 [електронний ресурс].
Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/7389>

References

1. Ghrebenjuk O. S., Ghrebenjuk T. B. (2000). Fundamentals of pedagogy of individuality. Kalynynghrad: Kalynynghr. ghos. un-t, 572 p. (in Russ.)
2. Zymnjaja Y. A. (1997). Pedagogical Psychology. Rostov n/D.: «Fenyks». 480 p. (in Russ.)
3. Klaus Gh. (1987). Introduction to the experimental psychology of teaching. Moscow: Pedagogy, 176 p. (in Russ.)
4. Kondrashova L. V. (2000). The process of teaching in higher education. Kryvoj Rogh: KGhPU, 171 p. (in Russ.)
5. Kuljutkyn Ju. N. Sukhobskaja. Gh. S. (1971). Individual differences in mental activity adults. Moscow: Pedagogy, 112 p. (in Russ.)
6. Meljnykov V. M., Jampoljskaja L. T. (1985). Introduction to experimental personality psychology. Moscow: Prosveshhenye, 319 p. (in Russ.)
7. Nyzamov R. A. (1975). Didactic bases of activization of educational activity of students. Kazanj: Kaz. ghos. un-t, 302 p. (in Russ.)
8. Tarantej V. P. (2002). Professional formation of the teacher in conditions of continuous pedagogical education: Dis ... Dr. ped.:13.00.08. Ghrodno, 261 p. (in Russ.)
9. Rusalov V. M. (1979). Biological bases of individual psychological differences. Moscow: Nauka, 352 p. (in Russ.)
10. Ghurskyj S. (2016). The essence of the concept of "individualization of learning" and its multidimensional nature / Science. Education. Young. Retrieved from: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_1/41.pdf (in Ukr.)
11. Furman A. V. (2006). Typological approach in the system of professional methodology / Psychology and Society; TNEU, №2, S. 78-92 Retrieved from: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/7389> (in Ukr.)

ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

В.М. Плющ, А.В. Терещенко

Аннотация. В статье делается попытка раскрыть значение индивидуально-типологического подхода в организации и управлении самостоятельной работой студентов – будущих учителей. На основе анализа понятий индивидуализация обучения, типизация, типологический подход определено понятие индивидуально-типологический подход и раскрыты его сущностные характеристики в процессе рациональной организации и управления самостоятельной работой студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, индивидуализация обучения, типологизация, типизация, типологический подход, индивидуально-типологический подход, будущие учителя.

INDIVIDUAL TYPOLOGICAL APPROACH IN ORGANIZATION OF STUDENTS' INDIVIDUAL WORK

V. Pliushch, O. Tereshchenko

Abstract. The article is about the current problem of organizing and managing the students' individual work. The analysis of scientific sources made it possible to assume

that the search for new ways of activating students' individual work requires taking into account the individual typological approach. The purpose of the research is to prove the constructive value of the individual typological approach as an instrument for the organization and management of students' individual work. With analysis of such concepts as students' individual work, individualization of teaching, typing, typological approach the authors define the concept of the individual typological approach under which one understands the system of pedagogic managerial actions of teacher aimed at the diagnosis of individual typological characteristics of students in order to divide them into relatively distinguished typological groups for implementation of differentiated work with them. They also reveal the essential characteristics of the individual typological approach in the process of managing students' individual work as in diagnostics of students in order to identify their typological features; the choice of the most optimal type of management of students' individual work in relation to each typological group in order to form a value relation of students to individual work, to self-development; correlation of content and types of individual work for students with typological peculiarities which involve independence, awareness of each student's choice of the complexity level of educational tasks (of reproductive, productive, heuristic and creative nature), directions of self-education and self-improvement.

Key words: *students' individual work, individualization of teaching, typology, typing, typological approach, individual typological approach, future teachers.*

УДК 377.3:379.83

**РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ**

Л.В.СЛІПЧИШИН, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри освіти дорослих,

**Відокремлений структурний підрозділ Національного педагогічного
університету імені М.П.Драгоманова «Львівський навчально-науковий центр
професійної освіти»**

E-mail: lida.slipchyshyn@gmail.com

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність залучення учнів закладів професійно-технічної освіти, які здобувають технічні професії, до художньо-технічної творчості. Вона розглядається у двох аспектах: з одного боку, як інструмент розвитку здібностей та компетентностей, а з іншого боку, як інструмент адаптації фахівця на ринку праці. Запропоновано методику розвитку художньо-технічної творчості учнів закладів професійно-технічної освіти в межах закладу після уроків у професійно орієнтованих гуртках. Показано важливість роботи таких гуртків у закладах професійно-технічної освіти, адже в них учні не лише розвиваються творчо, поглиблюють професійний досвід, набувають нових компетенцій, але й отримують додаткову освіту художньо-естетичного спрямування, художнього конструювання. Особливістю роботи таких гуртків є залучення учнів до пошукової та проектної діяльності, яка є професійно орієнтованою. Результатами участі учнів у гуртковій роботі є творчі звіти на оглядах, конкурсах, виставках різного рівня. В експерименті брали участь учні, які навчалися за професіями машинобудівного, деревообробного і будівельного профілів.

Ключові слова: *художньо-технічна творчість, гурток, робітник, професія, профіль, заклад професійно-технічної освіти.*